

שני עניינים בביאור הרלב"ג לתורה*

מתוך כתיבתו של אדם - ניכרת בדרך כלל אישיותו, שהרי את עצמו הוא כותב, את אופיו, את מחשבותיו ואת ידיעותיו. אכן, המעיין בדברי הרלב"ג בביאור התורה, יגלה את עוצם גדולתו במקרא, בהלכה, בתלמוד, במידות, בפילוסופיה ובמדעים. עובדה זו משמעותית היא ביותר ביחס לרלב"ג, כיוון שידעותינו אודותיו מצומצמות מאוד.

בדברינו הבאים, נציג שני עיונים לדוגמה (בלא קשר ביניהם): הראשון - עיון פילוסופי, והשני - עיון בפשט המקרא. בהצגת העיונים נשתדל להטעים מעט מדברי הרלב"ג, על מנת שישוטטו רבים בדבריו במקורם ותרבה הדעת.

א. "מצורע חשוב כמת"

1. טעמה של טומאת המת
2. טומאת מצורע וטהרתו כטומאת המת וטהרה ממנה
3. דיני המצורע כדיני האבל
4. טעם השוואת המצורע למת

ב. "לא תבשל גדי בחלב אמו"

1. שלושה איזכורים - שלושה טעמים
2. טעם האיזכור השני - התרחקות מחוקות הגויים
3. טעם האיזכור הראשון - התקרבות לעבודת ה'
4. טעם האיזכור השלישי - בריאות הגוף
5. סיכום

---

* בחלק זה נדגים ביאור פילוסופי של הרלב"ג. הציטוטים וההפניות לביאור הרלב"ג על התורה הינם על פי מהדורת ברנר-כהן, הוצאת מעליות; בראשית (בשיתוף אי' פריימן) - ה'תשנ"ג; שמות א - ה'תש"ס; שמות ב - ה'תשס"א; ויקרא א - ה'תשס"ג. הציטוטים מפרשות תזריע, מצורע, חוקת וראה הינם על פי כתבי יד, ועוד חזון למועד בעזרת ה' יתברך.

א. "מצורע חשוב כמת"

1. טעמה של טומאת המת

בפרשת שמיני כתב הרלב"ג קטע ארוך בו דן הוא אודות דיני טומאה וטהרה.¹ את סיבות אבות הטומאות פתח הרלב"ג בטומאה החמורה - טומאת מת (עמוד 305):
כי מפני שהאדם המת, נעדרה ממנו הצורה האנושית, ובסיבת הפקדה השיגהו המוות, הנה טימאה אותו התורה בתכלית הטומאה, כדי שנתעורר

---

¹ ויקרא א, פרשת שמיני, עמודים 301-319. קטע זה פותח כך (עמוד 301):

"וראינו לבאר בזה המקום הסיבה במה שזכרה התורה בענייני הטומאות והטהרות, קודם שנשלים ביאור מה שזכר בתורה מהם, כי עמידתנו על הסיבה בזה יישירנו לעמוד על אמיתת הביאור במה שזכרה התורה מזה".

הקטע עוסק בטומאות ובטהרות שבכל התורה. במהדורתנו חילקנו קטעים ארוכים לחלקים אחדים, והוספנו להם כותרות.

על מנת לתת התרשמות כללית, נציין את הכותרות שהוספנו לחלקיו: **"ביאור הסיבה בענייני הטומאות והטהרות - פתיחה"** (עמודים 301-302). **"תקציר דיני הטומאות והטהרות"** (עמודים 302-305), בחלק זה דן הרלב"ג באבות הטומאות, במדרגות קבלת הטומאה, בסוגי הכלים, בטהרה מטומאת מת, בטהרת המצורע ובטהרה משאר הטומאות. **"סיבות אבות הטומאות"** (עמודים 309-305), בחלק זה דן הרלב"ג בסיבות לטומאת מת, נבלה, שרץ, עופות, דגים, מצורע, זב, זבה, נדה, יולדת ושכבת זרע. **"סיבות דרכי הטהרות"** (עמודים 309-316), בחלק זה דן הרלב"ג בטהרה מטומאת מת, צרעת, זב וזבה, נדה ויולדת, בעל קרי ובקרבנות מחוסרי כפרה. **"סיבות דרכי קבלת טומאה"** (עמודים 317-319), בחלק זה דן הרלב"ג במקבלים טומאה מבעלי החיים, בטומאת כלים וטומאת אוכלין, בהכשרת אוכלין לטומאה, בכלים המקבלים טומאה וכלים שאינם מקבלים טומאה.

הקטע מסתיים כך (עמוד 319):

"והייתה השלמת המאמר בזה בשישה עשר יום לירח כסלו של שנת תשעים ושלוש לפרט האלף הששי. יתברך ויתעלה ה-ל, המיישיר אותנו אל הנכונה, אשר גילה לנו אלו העמוקות כרחמיו וכרוב חסדיו. והנה לא מצאנו בזה לקודמים מאמר נאות; וכמעט שמה שמצאנוהו בזה להם, הוא יותר ראוי שירחיקנו מעמוד על הנכונה, משיישירנו אל זה. והנה עלו בידינו סיבות כל אלו הדברים, באופן שיעיד על אמיתת מה שאמרנו כל הנזכר בתורה מעניין הטומאות והטהרות, כמו שתראה. וזהו מטבע האמת, רוצה לומר שהוא מעיד על עצמו מכל צד ומכל פינה".

כעין סיום חגיגי זה, כתב הרלב"ג אף בסוף קטע ארוך העוסק במשמעות דיני הקרבנות, בסוף פרשת צו (עמודים 195-221). ראה אף במאמרי: "פרטי הקרבנות בביאור הרלב"ג לתורה" (מעלין בקודש' ז, אב ה'תשס"ג, עמודים 111-115). ראוי לציין, שהפרש בין תאריך סיום הקטע אודות הקרבנות (סוף מרחשון) לתאריך סיום הקטע העוסק בטומאה וטהרה (טז כסלו) הינו פחות משלושה שבועות!

מפני זה לדעת כי המעלה והכבוד הנמצא באדם על כל המורכבות איננו מפני החומר, אבל הוא מפני הצורה. וזה, שאנחנו לא נראה שנפקד מן המת דבר, זולתי הצורה, כי לו כל האיברים, לא נפקד מהם כי אם הצורה, אשר ממנה יסודרו פעולותיהם. וזה גם כן יורנו שהחומר חסר מאוד ביחס אל הצורה.

מעלת האדם ויתרונו על כל הנבראים אינה בחומר כי אם בצורתו האנושית, דהיינו בצלם-לוהים שבו.²

היעדר צורתו הנעלית של האדם גורם לטומאה החמורה ביותר, ומכאן שמעלתו של האדם הינה מפני צורתו. אינו דומה היעדר צורת האדם להיעדר צורת הבהמות, העופות והדגים, ועל כן אף טומאתם אינה שווה.³

ככל שנכבדת הצורה - כן נכבד החומר⁴, וכשם שישנן דרגות בחומר כך ישנן דרגות בצורה⁵,

---

² ראה, למשל, בדברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (ד, ח) :

"נפש כל בשר היא צורתו שנתן לו ה-ל. והדעת היתרה המצויה בנפשו שלאדם היא צורת האדם השלם בדעתו. ועל צורה זו נאמר בתורה (בראשית א, כו) : 'נעשה אדם בצלמנו כדמותנו...'".

ראה אף את דברי הרמב"ם ב"מורה נבוכים" (א, א).

³ כך כתב הרלב"ג אף בפרשת חוקת (חלק א, לפני התועלות) :

"כל מה שהיה בעל החיים יותר נכבד הייתה טומאתו יותר חמורה, להורות על מציאות הצורה, ושהיא בו יותר נכבדת; כי מה שנפקד ממנו דבר יותר נכבד היה ראוי שנחשבה יותר חסר מצד ההשקפה אל מה שנעדר ממנו. ובהיות העניין כן, והייתה צורת האדם יותר נכבדת לאין שיעור מצורות שאר הבעלי חיים, הנה מן הראוי היה שתהיה טומאת המת ממנו יותר חמורה".

השווה לדברי בעל "ספר החינוך" (רסג, במהדורת מוסד הרב קוק רפז) :

"וגוף האדם המת, פירשו חכמים, שהוא אבי אבות הטומאה, כלומר שיש לו טומאה חזקה עד מאוד, למעלה מכל טומאה. והעניין הוא, כי בהיפרד מעליו צורת השכל החיה הטובה, וישאר הוא לבדו בשגם הוא בשר פחות וגרוע ומשתוקק אל הרעות, וגם ברעתו רבה החטיא הנפש היקרה בעודה שוכנת אצלו, על כן ראוי שיטמא כל סביביו בהתפשט מעליו כל הודו, שזהו נפשו ולא נשאר בו כי אם החומר הרע".

⁴ כמובא בדברי הרלב"ג (עמוד 306) :

"יחס החומר אל החומר הוא יחס הצורה אל הצורה".

⁵ ראה רלב"ג פרשת בראשית, פתיחה לחלק ה (עמוד 65) :

"ראוי שנציע בכאן מה שכבר התבאר בספר בעלי חיים (ספרו של אריסטו : De Generatione Animalium II, 1) ואחריו ממדרגות בעלי החיים. והוא, שהחי היותר חסר מבעלי החיים המולידים מינם - הוא המימי, ואחריו המעופף, ואחריו החי ההולך הבלתי מדבר, והאדם הוא בעל החיים השלם בתכלית מה שאפשר".

וזוהו פשר ההדרגה באבות הטומאות.⁶

2. טומאת המצורע וטהרתו כטומאת המת והטהרה ממנה

מעלת האדם היא אף הגורמת לכך, שלא רק במותו מטמא הוא, אלא אף בחייו יכול הוא לטמא (עמודים 307-308):

והנה, לעוצם מעלת האדם, היו קצת המותרות והעיפושים החומריים המתחדשים בו מטמאים, מה שאין כן בשאר בעלי החיים. והנה החמור יותר מאלו הוא הצרעת, כי הוא הפסד נפלא, מתחדש מפאת החומר, מצד ממשלת החום הנכרי על האיש הזה; ומשול הכוחות המתפעלות על הפועלות, ויתחדש מזה הפסד בכללות הדם, ויתפשט מפני זה בכללות הגוף. ולהעיר שזה ההפסד בא מפאת החומר, טימאה אותו התורה בזה האופן הנפלא, שהוא מתייחס לטומאת המת, אשר אין בו כי אם החומר לבד; ולזה הייתה טהרתו מתייחסת לטהרת טמא-מת. וזה יישירנו אל ההשגה שהטוב בדברים הוא מצד הצורה, והרע וההפסד הוא מצד החומר.

---

⁶ ראה רלב"ג, פרשת שמיני (עמוד 302), למקורותיו - ראה בהערות מהדורתנו (שם):

"והנה הטומאות שזכרו בתורה, מצאנו שהחמורה מכולן היא **טומאת מת**; והוא מטמא במגע ובמשא ובאהל; והמתטמא ממנו הוא אב הטומאה, ויטמא טומאת שבעה. ואחריה מצאנו **טומאת צרעת** היותר חמורה. וזה, שהמצורע הוא מטמא בביאה ובמגע ובמשא; והמתטמא ממנו הוא וולד הטומאה, ויטמא טומאת ערב; ומטמא משכב ומושב ושימם אב הטומאה. ואחריה **טומאת זב וזבה ונדא ויולדת**, שהם מטמאים במגע ובמשא; והמתטמא מהן הוא וולד הטומאה; ומטמאים משכב ומושב ושימם אב הטומאה, ואינם מטמאים בביאה כמו שִׁטְמָא הצרעת כל הבא אל הבית אשר הוא בו. ואחריהן **הטומאות הפורשות מהם**, כמו משקה זבה ונדא ויולדת וזב; ו**בועל נדה וזבה ויולדת**; וכבר יתבאר דינם במקומם. ואחריהן **טומאת נבלת בהמה**, שהיא מטמאה במגע ובמשא טומאת ערב. ואחריה **טומאת שמונה שרצים ושכבת זרע**, שמתטמאין אדם וכלים במגע, ואינן מטמאין במשא, ולא יטמא המתטמא מהם באופן שיתטמאו בגדיו. ואחריה **טומאת נבלת עוף טהור**, שמתטמאה בהיותה בבית הבליעה לטמא בגדים, ואינה מטמאה במגע ובמשא".

בפרשת תזריע מופיעים דיני הצרעת, היא הטומאה החמורה העלולה לקרות לאדם בחייו. אמנם, על מנת שיבין האדם "שזה ההפסד בא מפאת החומר", דימתה התורה את טומאתו של המצורע לטומאת המת, ואת טהרתו לטהרתו של טמא מת.

על דימיון זה כבר עמד ראב"ע (ויקרא יד, ד, ד"ה 'ועץ ארז ואזוב'):

והנה המצורע והבית המנוגע וטומאת המת קרובים.

דימונה של טומאת המצורע לטומאת המת בא לידי ביטוי בכך, שכאמור, טומאת המצורע הינה הטומאה החמורה מכל הטומאות מלבד טומאת המת. טהרתו של המצורע בעץ ארז, אזוב ושני תולעת הטבולים בדם ובמים חיים, דומה אף היא לטהרתו של טמא מת בעץ ארז ואזוב ושני תולעת הנשרפים בשריפת הפרה, ואפרם ניתן במים חיים.

3. דיני המצורע כדיני האבל

אמנם, אף ההתנהגות הנדרשת מן המצורע בעת טומאתו, יש בה על מנת לרמוז על המוות (ויקרא יג, מה-מו):

והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרָמִים וראשו יהיה פרוּע, ועל שפם יעטה, וטמא טמא יקרא. כל ימי אשר הנגע בו יטמא, טמא הוא בדד ישב מחוץ למחנה מושבו.

כך תירגם אונקלוס (שם):

וסגירא די בה מכתשא, לבושהי יהון מבזעין, ורישיה יהי פריע, ועל שפם **כאבילא** יתעטף...

כן כתוב הדבר אף בדברי הספרא (תזריע יב, ז):

ועל שפם יעטה - חופה ראשו **כאבל**.

בעניין איסורו של המצורע בשאילת שלום, כותבת הגמרא במסכת מועד קטן (טו, א):

מצורע מהו בשאילת שלום? תא שמע (ויקרא יג, מה): "ועל שפם יעטה" - שיהו שפתותיו מדובקות זו בזו, שיהא כמנודה ו**כאבל**, ואסור בשאילת שלום.

כך פוסק הרמב"ם את דיני המצורע (טומאת צרעת י, ו):

מצות עשה שיהיה המצורע המוחלט מכוסה ראש כל ימי חלוטו⁷, ועוטה על שפם **כאבל**, ופורם בגדיו, ומודיע העוברים עליו שהוא טמא, שנאמר (ויקרא יג, מה): "והצורע אשר בו הנגע" וגומר... ואסור בשאילת שלום כל ימי חלוטו **כאבל**, שנאמר (שם): "ועל שפם יעטה" - שיהיו שפתיו דבוקות...

⁷ בענין מקור דברי הרמב"ם בצורך לכסות את הראש דנו האחרונים (ראה ב"ספר המפתח" במהדורת פרנקל). אמנם, נראה שמקור דברי הרמב"ם הינו בביטוי "וראשו יהיה פרוע" שבפסוק עצמו, ונבאר את הדברים:

שתי פרשנויות מצאנו במקורות חז"ל ובמפרשים לביטוי "וראשו יהיה פרוע":

א. גידול שער - כן דעת רבי אליעזר בספרא (יב, ו); מועד קטן (טו, א); ספרי (במדבר, כה); תרגום יונתן; רס"ג ורש"י.

ב. גילוי ראש - כך הבין רש"י במסכת מועד קטן (שם, ד"ה 'דברי') את דעת רבי עקיבא; כן הוא בספרי השורשים לר"י אבן ג'יאנח ולרד"ק (שורש פ"ע), עיין שם.

הרלב"ג בביאורו לביטוי זה התייחס באריכות לפרשנויות השונות, וביאר על פי דרכו, ואלו דבריו:

"וראשו יהיה פרוע - ראוי שתדע כי פריעת הראש תאמר בפנים שונים. וזה, כי תאמר על השבת התגלחת - ולא יקרא זה פרוע ראש, עד ששבת מהתגלחת שלושים יום; ותאמר על ביטול הכיסוי והגילוי הנחוג לראש - וזה, שאם כיסהו כולו, הנה השבית ממנו מה שהוא נהוג שיתגלה ממנו, ואם גילהו כולו, הנה השבית ממנו מה שהוא נהוג שיתכסה ממנו. ומזה הענין השני יהיה אומרו (במדבר ה, יח): 'ופרע את ראש האשה', רוצה לומר שיסיר הצעיף שהיא מתכסה בו, וישאר שעה מגולה. והנה **הרצון בזה המקום אינו לגדל פרע, כי אי אפשר בזה המקום שיהיה פרוע הראש בזה האופן תכף היותו טמא**, אלא אם קרה שעמד קודם זה מהתגלחת שלושים יום; ולזה **ראוי שתהיה הכוונה בו אם כיסוי הראש, אם גילוי הראש. ולפי שאמר אחר זה: ועל שפם יעטה, שיורה על הפלגת הכיסוי בראש יותר מהנהוג, הנה יהיה הרצון בזה שיהיה ראשו מכוסה באופן שישבית ממנו הגילוי הנהוג**."

אכן, יש להעיר שיתכן לומר שזוהי דעת רבי עקיבא במסכת מועד קטן (טו, א):

"רבי עקיבא אומר: נאמרה הוייה בראש ונאמרה הוייה בבגד, מה הוייה האמורה בבגד - דבר שחוץ מגופו, אף הוייה בראש - **דבר שחוץ מגופו**."

כלומר כיסוי הראש, ולא כפי שהסביר רש"י (שם). אלא שהרלב"ג, על פי דרכו, אינו נזקק לגזירה שווה. בענין דרכו של הרלב"ג, ראה באריכות בפתיחתו לביאור התורה (עמ' 5 ואילך), וראה בעניין זה במאמרי - "לדרכו של הרלב"ג בביאורו לתורה, חשיפת מקורות בפשט המקרא להלכות מקובלות" ('צהר' יד, אביב ה'תשס"ג, עמודים 169-175), שם התבארו הדברים בקצרה, ועוד חזון למועד בעזרת ה' (התגובה שהתפרסמה בגיליון טו אין בה ממש, כמבואר למעייין).

בכל אופן, מדברי הרלב"ג נלמד מקור לדברי הרמב"ם. בעניין הצעת מקורות לפסקי הרמב"ם על פי פשט המקרא, ראה אף במאמרי: "אבנטו של כהן הדיוט" ('מגדים' כט, אייר ה'תשנ"ח, עמודים 54-57), ובהערה 44 (שם); וכן במאמרי - "מתה בשעת מלאכה ומתה מחמת מלאכה - ביאור להלכה אחת ב'משנה תורה' על פי הרלב"ג בפירושו התורה" ('עיונים וביאורים בדברי הרמב"ם', 'מעלות' כ, ה'תשנ"ט), בפרק "פתיחה" (עמודים 217-220) ובהערה 6 (שם).

בביאור פסוק זה כותב הרלב"ג (שם) :

... והייתה הצוואה שיכסהו כמו שיעשה זה האבל. והנה הטעם בזה הוא הטעם בקריעת בגדיו.⁸

4. טעם השוואת המצורע למת

המצורע נוהג כאבל על מיתת מת.⁹ את הסיבה לכך מבאר הרלב"ג בסוף פרשת מצורע (התועלת השביעי):

ולפי שאמר בזה המקום (ויקרא יג, מה): "בגדיו יהיו פְּרָמִים וראשו יהיה פְּרוּע", ואמר בכהן גדול על עניין האבל (ויקרא כא, ז): "את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרֹם", שמורה ששאר האבלים חייבים בזה - למדנו שכל דיני האבל נוהגים במצורע המוחלט. והיה זה כן **כדי שייתן אל לבו שבסיבת חטא-מה קרה לו זה העונש אשר הוא כמו מיתה**; כמו שאמר במרים (במדבר יב, יב): "אל נא תהי כמת".

הצרעת איננה באה בלא סיבה, הצרעת הינה עונש על חטאים שחטא האדם. כדי שהאדם יפנים זאת וידע שמעולל הוא רע לעצמו, דימו את דיניו לטומאת מת, בו ברור לחלוטין

---

⁸ ראה אף את תרגום יונתן (שם) :

"ומצורעא דביה מכתשא, לבושוי יהון מבזעין, ורישיה יהי מרבי פירוע, ועל ספריא יהוי מהלך, ועל שיפמיה יהי מעטף, **והי כאבילא יהי לבוש**..."

כן הדבר אף בתרגום ירושלמי השלם (תורה שלמה כרך ל, עמוד קנא) :

"ומצרעה דמכתשה ביה, **לבושוי יהוון בזיעין היך דמבזעין על אבילה**..."

⁹ נוסף על הדמיון שהוזכר לעיל, מעניין לעיין בדברי הגמרא במסכת מועד קטן (ה, א) :

"אמר רבי שמעון בן פזי: **רמז לציון קברות מן התורה מנין?** ... רבי אבהו אמר מהכא (ויקרא יג, מה): **'וטמא טמא יקרא' - טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש**... והאי להכי הוא דאתא? ההוא מיבעי ליה לכדתניא: 'וטמא טמא יקרא' - צריך להודיע צערו לרבים, ורבים מבקשין עליו רחמים! אם כן לכתוב וטמא יקרא, מאי 'וטמא טמא'? שמעת מינה תרתי".

שהטומאה הינה מצד החומר (שהרי נפקדה ממנו הצורה), וכך מופנם דבר זה אף בטומאת המצורע¹⁰.

והנה, החומר הינו אף סיבת העבירות¹¹. עבירות אלו הן שגוררות עונש הפוגע בחומרו של האדם. נמצא שורש החטא ושורש הפורענות אחד הוא.

---

¹⁰ ראה את דברי ראב"ע על הפסוק (ויקרא יג, מה) "בגדיו יהיו פְּרָמִים":

"כמו קרועים, להכירו ללכת במנהג משונה, או טעמו **כענין אבל**, על כן בגדיו יהיו פרומים וראשו פרוע. והטעם, **שיתאבל על רוע מעשיו, כי בעבור מעשיו בא לו זה הנגע**".

וראה אף את דברי בעל "ספר החינוך" (קסט, במהדורת מוסד הרב קוק קעא):

"משרשי המצווה, שיקח דימיון בנפשו, בהרחקתו מבני אדם, כי בסיבת החטא ירוחק האדם מכל טוב, למען ישוב מדרכו הרעה".

כיוון שהזכרנו את דברי ראב"ע (שמסתבר שהיו לנגד עיניו של הרלב"ג אף בביאורו כאן), נוסף לבאר על פי דרכו: מטרת הציווי המחייב את המצורע ללכת בבגדים קרועים, על פי האפשרות הראשונה שמציע ראב"ע, היא על מנת שיהיה למצורע סימן היכר. מסתבר כי הכוונה היא על מנת שידעו הכל שמצורע הוא ויתרחקו ממנו, כעין הציווי "טמא טמא יקרא". אולם לפי האפשרות השנייה שמציע ראב"ע עולה כי אין זה סימן חיצוני אלא כעין תהליך חזרה בתשובה של המצורע. הבגדים הקרועים והראש הפרוע הם סימני אבלות, והמצורע שרוי בתקופת הרחקה זו באבל "על רוע מעשיו". בפירושו זה מבאר ראב"ע לא רק את מטרת ההרחקה אלא אף את מטרת הצרעת: "בעבור מעשיו בא לו זה הנגע". מעשיו הרעים של האדם הם שהביאו עליו את הצרעת והם שגרמו להרחקתו מן החברה.

כיון שבתקופת ההרחקה מן החברה עובר המצורע תהליך של חזרה בתשובה, מסתבר כי אף קבלת כרטיס הכניסה לשוב אל החברה קשור לחזרה זו. כך כותב ראב"ע ביחס לשתיים מן הפעולות שעובר המצורע ביום טהרתו:

א. הקרבת הקרבנות (ויקרא יד, ז):

"וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה ..."

כותב על כך ראב"ע (שם, ד"ה 'שני כבשים וכבשה אחת'):

"בעבור היות נגע הצרעת מוסר על מעשה הלשון, על כן יקריב כבש אחד לעולה כמשפט כל העולה על הרוח, ואחד אשם כמשפט כל אשם, ונקבה לחטאת כמשפט כל חטאת ...".

ב. לעומת הקרבת הקרבנות, המכפרים על העבר, נעשות פעולות שמשמעותן הינה לעתיד (ויקרא יד, ז):

"ולקח הכהן מדם האשם ונתן הכהן על תנוך אֶזְן הַמְּטָהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית".

מבאר זאת ראב"ע (שם, ד"ה 'על תנוך'):

"... והבוהן מקום חבור, והוא עיקר כל המעשים, והימנית בעבור כח הצד הימין, והתנוך זכר לשמוע אשר צוה".

נתינה על תנוך האוזן ועל הבהן, היא "עיקר כל המעשים", מסמלת את הנקודות שבהן צריך הצרוע החוטא לתקן את דרכיו: לשמוע את מצוות ה', ולשפר את המעשים.

¹¹ ראה, למשל, את דברי הרלב"ג בסוף פרשת צו (עמוד 196, בפיסקה "ימוזה הצד"), וראה בהערה 11 (שם).

אמנם, זוהי רק תחילתה של השקיעה, שהרי דרכו של חולי הגוף שמקרב הוא את מיתתו של האדם, ואז יאבד האדם אף את צורתו¹².
התשובה הינה כתריס בפני הפורענות.

ב. "לא תבשל גדי בחלב אמו"*

1. שלושה איזכורים - שלושה טעמים

איסור בישול הגדי בחלב אמו ניזכר שלוש פעמים בתורה. הפעם הראשונה בפרשת משפטים (שמות כג, יט), הפעם השנייה בפרשת כי תשא (שמות לד, כו) והפעם השלישית בפרשת ראה (דברים יד, כא).

הצורך באיזכור איסור זה שלוש פעמים בתורה, נידון באריכות במכילתא דרבי ישמעאל (משפטים כ, מהדורת הורביץ-רבין, עמ' 335-336). תשע דיעות הובאו שם:
"לא תבשל גדי בחלב אמו".

רבי ישמעאל אומר: מפני מה נאמר בשלושה מקומות? כנגד שלוש בריתות שכרת הקדוש ברוך הוא עם ישראל, אחת בחורב ואחת בערבות מואב ואחת בהר גריזים והר עיבל.

רבי יונתן אומר: הראשון תחילה נאמר, ואין דורשין תחילות. שנית לו מפני הדין, בהמה טהורה מטמאה במשא, וטמאה מטמאה במשא, אם למדת על טהורה שבשרה אסור להתבשל בחלבה, יכול אף טמאה יהא בשרה אסור להתבשל בחלבה? תלמוד לומר: "בחלב אמו", ולא בחלב טמאה. שלישית, ולא בחלב אדם.

---

¹² ראה, למשל, את דברי הרמב"ם בהלכות תשובה (ח, א):

"הטובה הצפונה לצדיקים היא חיי העולם הבא, והם החיים שאין עמהן מוות, והטובה שאין עמה רעה... שכר הצדיקים הוא שיזכו לנועם זה ויהיו בטובה זו; ופירעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אלו אלא יכרתו וימותו. וכל מי שאינו זוכה לחיים אלו הוא המת שאינו קָיָה לעולם - אלא נכרת ברשעו ואבד כבהמה...".

ראה אף בביאור הרלב"ג לפרשת כי תשא (חלק ד, לא, יד, עמודים 390-391):

"וענין הכרת הוא אובדן הנפש באופן שלא יהיה לה הישארות...".

ראה אף את דברי הרלב"ג בביאורו לפרשת לך לך (חלק ו, ביאור דברי הסיפור, יז, יד, עמוד 241) וכן את דבריו בביאורו לפרשת בא (חלק ב, התועלת החמישה-עשר, עמוד 204).

* בחלק זה נדגים ביאור של הרלב"ג בדרך הפשט.

רבי יאשיה אומר: מפני מה נאמרה בשלושה מקומות? אחת לבהמה ואחת לחיה ואחת לעוף.

אבא חנן אומר משום רבי אליעזר: מפני מה נאמר בשלושה מקומות? אחת לבהמה גסה ואחת לעיזים ואחת לרחלים.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: מפני מה נאמר בשלושה מקומות? אחת לבהמה גסה ואחת לדקה ואחת לחיה.

ר' שמעון בן יוחאי אומר: אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה ואחד איסור בישול.

דבר אחר: אחת בין בארץ בין בחוצה לארץ ואחת בפני הבית ואחת שלא בפני הבית. לפי שהוא אומר: "ראשית בכורי אדמתך", לא שמענו אלא בזמן שהביכורים נוהגין ובמקום שהביכורים נוהגין - שם נוהג בשר בחלב, מקום שאין הביכורים נוהגין ובזמן שאין הביכורים נוהגין - לא שמענו, תלמוד לומר (דברים יד, כא): "לא תאכלו כל נבלה", ונאמר: "לא תבשל גדי" - מה נבלה נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ, בפני הבית ושלא בפני הבית, אף בשר בחלב יהא נוהג כן.

רבי עקיבא אומר: מפני מה נאמר בשלושה מקומות? פרט לחיה, פרט לבהמה, פרט לעוף.

רבי יוסי הגלילי אומר: נאמר "לא תאכלו כל נבלה", ונאמר "לא תבשל גדי בחלב אמו", את שאסור בנבלה - אסור לבשל בחלב. עוף שאסור משום נבלה - יכול יהא אסור לבשל בחלב? תלמוד לומר: "בחלב אמו" - יצא עוף שאין לו חלב אם. יצאת בהמה טמאה, אחת בשחיטתה ואחת במיתתה.

בביאורו לפרשת משפטים, דן הרלב"ג, בדרך הפשט, באיזכור משולש זה (עמודים 123-125):

ונהנה זאת האזהרה נזכרה בתורה בשלושה מקומות: בזה המקום, ובפרשת כי תשא (שמות לד, כו), ובפרשת ראה אנכי (דברים יד, כא). **וַיִּדְמָה שֶׁהִיא נִזְכָּרָה בָּאלוּ הַמִּקְוֹמוֹת לַהוֹדִיעַ הַכּוֹנֵנָה בְּזֵאת הַמִּצְוָה מִצַּד הָעֵנִינִים הַנְּלוּוִים לָהּ.**

לדעת הרלב"ג, איזכור משולש זה של האיסור מלמדנו כי שלושה טעמים לו. כל אחד מן הטעמים נלמד מן ההקשר בו הוא מופיע (מצד העניינים הנלווים לו).

2. טעם האיזכור השני - התרחקות מחוקות הגויים

נעיין תחילה בהקשר הפסוקים שבפרשת משפטים (כג, יב-יט):

ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבֹת, למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר. ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, ושם - להים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך. שלש רגלים תחג לי בשנה. את חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חֲדָשׁ האביב כי בו יצאת

ממצרים, ולא יראו פני ריקם. וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה, וחג האסף בצאת השנה באָספך את מעשיך מן השדה. שלש פעמים בשנה, יראה כל זכורך אל פני האדון ה'. לא תזבח על חמץ דם זבחי, ולא ילין חלב חגי עד בקר. ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' -להיך, **לא תבשל גדי בחלב אמו.**

הפסוקים הקודמים לאיסור בישול גדי בחלב אמו, עוסקים בקרבנות ראייה וחגיגה בשלושת הרגלים, קרבן פסח וביכורים. מבאר הרלב"ג (שם):

ולפי שבוזה המקום הייתה התורה זוכרת המצוות אשר יכוונו לעבודת ה' יתעלה ולהשגתו כפי כוחנו, כמו החגיגה והראייה וקרבן הפסח והביכורים, הנה יִדְמָה שתהיה הכוונה בזאת המצווה אחד משני דברים: **אם ההתקרב לעבודתו יתעלה, אם ההתרחק מלכת בחוקות שאר הגויים הרחוקים מעבודתו,** כי אולי היה מנהג האומות הקדומות לבשל בשר בחלב בבית עבודה זרה בבואם לחוג חגיגה, ומנעה אותנו התורה מזה. ואם לא מצאנו (אף על פי שלא מצאנו) זה כתוב ממנהגייהם - כי רושם נימוסי האומות ההם כבר אבד, לאורך הזמן, ולמחלוקת התורה עליהם. ולזאת הסיבה אחשוב שבאה זאת האזהרה בפרשת כי תשא. כי שם יִקָּאָה שכוון, במצוות הנזכרות בו, להרחיק מעבודה זרה מפני מעשה העגל.

מטרת המצוות הסמוכות לאיסור בישול גדי בחלב אמו בפרשת משפטים היא עבודת ה' והשגתו כפי כוחנו, ונראה שקשור האיסור להתקרבות לה' או להתרחקות מחוקות הגויים.

הרלב"ג פותח בביאור האיסור, להרחיק מחוקות הגויים. הרלב"ג טוען כי יתכן שבישול הגדי היה מנהג עובדי עבודה זרה, ולפיכך מנעתו התורה, על מנת להרחיקנו ממנהגייהם¹³.

---

¹³ ראה בדברי הרמב"ם ב"מורה נבוכים" (ג, מח):

"אשר לאיסור בשר בחלב, עם שהוא מזון גס מאוד בלי ספק וגורם להתמלאות רבה, לא בלתי סביר בעיני שהיה לעבודה זרה צד בזאת. אולי היו אוכלים כך בפולחן מפולחניה או בחג מחגייהם. מה שמחזק זאת, לדעתי, הוא שאיסור בשר בחלב הוזכר פעמיים בתחילת הציווי עליו במקום בו הזכיר את מצוות העלייה לרגל: 'שלש פעמים בשנה' וגומר. הרי הוא כאומר: בשעה שאתם עולים לרגל ונכנסים את בית ה' -להיך - אל תבשל שם את מה שאתה מבשל בצורה זאת כמו שהם היו עושים. זה הטעם הסביר ביותר בעיני לאיסורו, אולם לא מצאתי זאת כתוב בספרי הצאביה שקראתי".

דברי הרמב"ם התבארו בפירושו של רבינו בחיי (שמות כג, יט, מהדורת הרב שעוועל, עמודים רמב-רמג): "והרמב"ם ז"ל כתב בזה טעם בטעמי המצוות, כי מפני שהיה מנהג עובדי אלילים שהיו אוכלים בשר בחלב בבית תועבותם בימי חגיגה, על כן באה התורה לאסור אותו, ויאמר הכתוב: כשתבא שלש פעמים בשנה לבית ה' -להיך לא תבשל גדי בחלב אמו, כענין מנהגי עובדי גילולים שעושים כך, ולכך נזכר הכתוב הזה בשני מקומות בכלל החגים, כי כן דרך התורה לאסור הדברים שהם לאלילים ותצווה עלינו לעשות החיפך, כדי לעקור שורש אלילים מן העולם. זה כתב הרב ז"ל בטעם המצווה הזאת, ואף על פי שאין זה לשונו - זה כוונתו".

אמנם, יש לציין כי בניגוד לדעת הרמב"ם, מחלק הרלב"ג בין שני האיזכורים.

אמנם, מסתבר שאיזכור האיסור בפרשת כי תשא הינו למטרה זו, כיוון שבא הוא לאחר חטא העגל, כאשר התעורר הצורך להרחקת העם מן העבודה הזרה¹⁴.

3. טעם האיזכור הראשון - התקרבות לעבודת ה'

לאור זאת, האיזכור בפרשת משפטים הינו למען נתקרב לעבודת ה'. מבאר הרלב"ג (שם, עמודים 124-125):

ואפשר שהעיר בזה המקום להתקרב לעבודתו יתעלה. וזה, כי כמו שציווה ה' יתעלה שלא נעשה מלאכה ביום השבת, למען נתבונן בעניין זאת המצווה ויתבאר לנו שהוא להעיר "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש" (שמות לא, יז), כן ציווה שלא נבשל גדי בחלב אמו, להעיר על שלא ניקח מחכמת ה' יתעלה הנראית בנמצאות השופעות ממנו - שהוא כלי אל שנישיג אמיתת מציאותו - הקדמות כוזבות יביאונו לכפור בהתחלה הראשונה...

ולזה ציווה ה' יתעלה שנביא ראשית ביכורי האדמה בית ה' - ליישב בנפשותינו שהכול מאתו יתעלה, וציווה שלא נבשל גדי בחלב אמו - ליישב בנפשותינו שנשמור שלא נשתמש בהשחתת נפשותינו בשפע השופע לנו מאת ה' יתעלה, אשר יגדלנו ויקנה לנפשותינו מציאותה כמו שיגדל החלב הגדי היונק אותנו, כי זה ידמה למי שיבשל הגדי וישחיתו בחלב אמו אשר היה מכוון לזונו ולגדלו.

או ציווה זה להעיר שניזהר שלא תביאנו רוב הטובה אשר נתן לנו ה' יתעלה לבעוט בו, כאומר: "וישמן ישרון ויבעט" (דברים לב, טו), "וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל" (הושע ב, ז). ולזה ציווה גם כן שנביא ראשית ביכורי האדמה לבית ה', ליישב בנפשותינו שכל הטובות הבאות לנו הם מאיתו יתעלה, כי זה ירחיקנו מהבעיטה בו מפני ריבוי הטובות.

החכמה הנפלאה, הגלומה במערכות הטבע, הינה כלי להשגת אמיתת מציאותו של הקב"ה. אסור לו לאדם לעשות את ההיפך, ולהשתמש בחכמת הטבע לצורך הכחשת קיומו של הקב"ה.

¹⁴ כעין הסבר זה כתב הרלב"ג אף בפרשת כי תשא, ביחס אל המצוות שזכרו לאחר חטא העגל (שמות לד, יא-כו, עמוד 428):

"והנה החל אחר זה לשנות ולהזכיר קצת המצוות שקדם זכרם, והם המצוות המרחיקות מעבוד עבודה זרה, לפי שכבר נכשלו בעבודה זרה... ואולם מה שהזהיר מלבשל גדי בחלב אמו - הוא גם כן לזאת הסיבה בעינה, וכבר ביארנו עניינו בביאורנו לזאת הפרשה, בפרשת ואלה המשפטים".

אזהרה זו נרמזת באיסור בישול גדי בחלב אמו. הגדי אמור לינוק את חלב אמו וכך להתפתח ולגדול. בישולו בחלב אמו הינו ההיפך הגמור מכך, כיוון שהחלב נועד להתפתחות הגדי ולא להשחתתו. השפע השופע מאת הקב"ה נועד להתפתחות נפש האדם ולא להשחתתה בדעות כוזבות.

אפשרות נוספת הינה שאיסור בישול גדי בחלב אמו רומז לנו שלא נשתמש בשפע הגשמי על מנת לבעוט בקב"ה, כיוון שזהו היפוך מטרתו של השפע הגשמי, כהיפוך מטרת חלב האם, וכעין הפירוש הקודם.

4. טעם האיזכור השלישי - בריאות הגוף

אם כך, מהי מטרתו של האיזכור השלישי בתורה לאיסור בישול גדי בחלב אמו? מבאר הרלב"ג (שם, עמוד 125):

ואולם בפרשת ראה אנכי העירנו מצד העניינים הנלווים לזאת האזהרה שם, כי בזאת האזהרה **תועלת לבריאות הגוף**, ולזה המשיך שם האזהרה בה אל האזהרה מאכילת הבעלי חיים אשר הם בלתי נאותים לבריאות גופנו, כמו שנבאר שם בגזרת ה'; ולא יקשה למצוא הסיבה בזה למי שעייך בטבעיות ובחכמת הרפואה עיון מעט. ובכלל, הנה **עירוב המזונות המתחלפים במהירות העיכול וקושי - לא יאות, כי המתעכל ראשונה יפסיד האחר**. ואין הנה מקום ביאור אלו הדברים.

בפרשת ראה, איסור בישול גדי בחלב אמו סמוך לאיסור מאכלות אסורות, אשר לדעת הרלב"ג איסורם הינו מטעמי בריאות.¹⁵ ממילא מתבאר טעם נוסף לאיסור בישול גדי בחלב אמו, טעם בריאותי, כיוון שהחלב המתעכל מהר, פוגע בבשר המתעכל לאט ממנו.¹⁶

---

¹⁵ אכן, יש לציין כי טעם זה איננו הטעם היחיד, לדעת הרלב"ג, למאכלות אסורות. ראה את דבריו בפרשת שמיני (יא, לאחר פסוק כב, עמוד 276):

"יתברך ה-ל היודע טבע הדברים כולם בשלם שבפנים, אשר מהידיעה ההיא נסתעפו אלו הדינים במיני הבעלי חיים לברור מהם הנאות להיזון האדם ממנו מהבלתי נאות, **אם מצד החליאו הגוף, אם מצד עבודתו החומר, באופן שיכבה אור השכל מהשיג מושכליו**."

ראה שם, הערה 139, וכן בעמוד 264 (הערה 85).

¹⁶ ראה אף את דברי הרלב"ג בפרשת ראה (חלק ב, התועלת השמונה-עשר):

"והוא מה שלמדנו בזה המקום מצד הסמיכות, שהסיבה באיסור בשר בחלב הוא מצד היותו מזון בלתי נאות אל הבריאות, כמו שביארנו בפרשת ואלה המשפטים".

5. סיכום

נמצא, כי ישנם שלושה טעמים לאיסור בישול גדי בחלב אמו¹⁷:

א. רמיזה על חובת ההתקרבות לקב"ה.

ב. אזהרה על התרחקות מחוקות הגויים.

ג. טעם בריאותי.

שלושת הטעמים הללו נלמדים, לדעת הרלב"ג, מהקשריהם של שלושת איזכוריו של האיסור.

---

¹⁷ העובדה שיש למצווה אחת טעמים אחדים איננה בעייתית, כדברי הרלב"ג (שמות כג, יט, עמוד 125):

"ולא יקשה בעיניך איך תהיה מצווה אחת לתועלות רבות, כי אתה תראה מצוות שבת שזכרה בה התורה שתי תועלות; ובכלל, הנה התורה תִּדְמָה לטבע, וכמו שיעשה הטבע הפעולה האחת לתועלות רבות, כן העניין במה שתצווהו התורה".

ראה מה שפירט הרלב"ג בענין שבת בפרשת כי תשא (חלק ד, לא, יז, עמודים 391-392), וראה בהערה 44 (שם). לטעמים נוספים לאיסור בישול גדי בחלב אמו, ראה במילואים ל"תורה שלמה" (סימן כא, עמודים שב-שה).